बोधनाच्च लक्षणायां विरतायां यया शीतत्वपावनत्वाद्यतिशयादिर्बोध्यते सा लक्षणामूला व्यञ्जना ।

एवं शाब्दीं व्यञ्जनामुक्त्वार्थीमाह[1]—

वक्तृबोद्धव्यवाक्यानामन्यसंनिधिवाच्ययोः ।
प्रस्तावदेशकालानां काकोश्चेष्टादिकस्य च ॥ १६ ॥
वैशिष्ट्यादन्यमर्थं[2] या बोधयेत्सार्थसंभवा ।

व्यञ्जनेति संबध्यते ।

तत्र वक्तृवाक्यप्रस्तावदेशकालवैशिष्ट्ये यथा मम—

'कालो मधुः कुपित एष च पुष्पधन्वा
धीरा वहन्ति रतिखेदहराः समीराः ।
केलीवनीयमपि वञ्जुलकुञ्जमञ्जु-
र्दूरे पतिः कथय किं करणीयमद्य[3] ॥'

अत्रैतं[4] देशं प्रति शीघ्रं प्रच्छन्नकामुकस्त्वया प्रेष्यतामिति सखीं प्रति कयाचिद्व्यज्यते[5] ।

बोद्धव्यवैशिष्ट्ये यथा—

'निःशेषच्युतचन्दनं[1] स्तनतटं निर्मृष्टरागोऽधरो
नेत्रे दूरमनञ्जने पुलकिता तन्वी तवेयं[6] तनुः ।

ख्यायां वृत्तौ चेति लभ्यते ॥ **वक्रिति** । वक्त्रादिचेष्टापर्यन्तानां वैशिष्ट्याद्वैलक्षण्यज्ञानाज्जायमाना या शक्तिरन्यमर्थं बोधयति सा अर्थसंबन्धा व्यञ्जनेत्यर्थः । विवक्षितार्थं यः प्रतिपद्यते स बोद्धव्यः । प्रस्तावः प्रकरणम् । काकुः स्वरविकारः, तस्या वैलक्षण्यं वक्तृशिरश्चालनम् । **वाच्येति** । लक्ष्यव्यङ्ग्योपलक्षणम् ॥ **वञ्जुलोऽशोक**स्तस्य कुञ्जेन तन्मूलस्थलतादिगृहेण मञ्जुर्मनोज्ञः । व्यङ्ग्यार्थमाह—**अत्रेति** । वक्त्र्याः कामुकत्वम्, वाक्यस्योद्दीपनविभावसमूहकामोद्रेकजनकतत्कालपत्यलाभकर्तव्यानिश्चयविषयत्वम्, प्रस्तावस्य सुरतविषयत्वम्, कालदेशयोः कामोद्रेकजनकत्वम् । वैशिष्ट्येऽप्येतदेवोदाहरणम् । वाच्यस्य पत्यसंनिधिकामोद्रेककालीनकर्तव्यप्रश्नस्य स्वरहस्यवेदिवयस्यासमाधानीयत्वं वैशिष्ट्यम् ॥ **निःशेषेति** । नायकमानेतुं प्रेषितां

1. निःशेषेति । एतद्व्याख्या नातिरुचिरेति पुनर्व्याख्यायते—नायकानयनाय प्रेषितां

---

१. 'आर्थी व्यञ्जना' घ. २. 'या वैशिष्ट्यादन्यमर्थं' ख. ३. 'अत्र' ग. ४. 'एतं' क-पुस्तके नास्ति. ५. 'द्योत्यते' क-ख-ग. ६. ग-पुस्तके 'भिन्नकण्ठध्वनिः—' इत्यारभ्य '—पद्मनिमीलनादिचेष्टया कयाचिद्द्योत्यते' इत्यन्तोऽग्रिमग्रन्थ इहैव दृश्यते । तथा 'त्रैविध्यादियमर्थानां—' इत्यादिः 'उभ णिचलेत्यादि' इत्यन्तोऽग्रिमग्रन्थस्थः पाठो न दृश्यते. ७. 'तथा' ख.